

3. De arkæologiske undersøgelser

Udgravningen af Vester Egesborg var i økonomisk henseende en nødudgravning af en dyrkningstruet bebyggelse fra yngre jernalder.¹ Finansieringen kom udelukkende fra de begrænsede midler, som først Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat og siden Kulturarvsstyrelsen havde til rådighed i den slags situationer. Selve forløbet af udgravningerne, og ikke mindst deres samlede varighed, var tæt forbundet med den trængte økonomiske situation og "konkurrerende" arkæologiske lokaliteter, som også havde brug for statens penge. For at undgå at dybdepløjningen blev sat i gang på Vester Egesborg, inden nødudgravningen var afsluttet, lejede Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat det pågældende areal, så lodsejer og forpagter blev holdt skadesløse. Denne ordning kom til at vare mere end 10 år.

Selvom finansieringen var, som var det en nødudgravning, har forskningsmæssige perspektiver været rettesnoren for indsatsen fra første færd. Den første detektorafsøgning i 1996 blev iværksat for at skabe et sammenligneligt grundlag for Vester Egesborg i forhold til specialiserede anløbspladser, der var fundet andre steder i landet, og som på det tidspunkt blev behandlet i et samlet studie under Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter.²

Efter prøvegravningen i 1997 var det klart, at pladsen var relativt stor, at fundmaterialet var omfattende og for flere af metalgenstandenes vedkommende af høj håndværksmæssig kvalitet. Med den første fladeafdækning i 1999 viste det sig, at pladsen på et punkt adskilte sig fra den definition på en specialiseret anløbsplads, som var blevet opstillet nogle år forinden.³ Selvom grubehusene var mange, blev der ved at dukke små og mellemstore treskibede huse op, og de relativt mange treskibede huse var et usædvanligt træk i forhold til andre kendte pladser.

Ved udgravningernes afslutning kunne det konkluderes, at Vester Egesborg både rummer elementer som en specialiseret anløbs- og produktionsplads og samtidig har et fundmateriale af en mængde og kvalitet på et niveau, der mest af alt ligner periodens stormandsgårde. Spørgsmålet er, om pladsen kan henføres til én af kategorierne, eller om der skal beskrives en ny lokalitetstype som supplement til alle de andre.

Kategoriseringen er væsentlig for at kunne placere Vester Egesborg i sin rette sammenhæng, men det er samtidig vigtigt at huske, at denne sammenhæng har været foranderlig gennem pladsens godt 400-årige historie. Samfundet som helhed udviklede sig, og det er forventeligt, at det har sat et aftryk på Vester Egesborg.

Det gælder ikke mindst de sammenhænge eller netværk, som pladsen har været en del af. Nogle netværk er generelle, mens andre er specifikke og affødt af særinteresser. Der har været et lokalt netværk i form af et opland, som har benyttet pladsen som anløbssted, og som i et

vist omfang har forsynet pladsen med råmaterialer og mennesker. Det lokale netværk har været kontrolleret af en eller flere stormandsfamilier, og disse bestemmende aktører har haft interesser med et regionalt og overregionalt fokus. Imidlertid har hensigten med pladsen – og arten af kontrol og interessesfærer – næppe været den samme gennem hele funktionsperioden.

Eksterne forbindelser kan afspejles direkte eller indirekte i genstandsmaterialet, selvom det sjældent med sikkerhed kan afgøres, om et objekt er kommet direkte fra A til B, eller om det har været ad en eller flere omveje. Genstandsmaterialet peger på generelle netværk, som har omfattet store dele af Øst- og Vesteuropa, og der er spor af snævrere netværk i Sydsandinavien og langs Østersøens kyster.

3.a. Udgravningsstrategi

Tilrettelæggelsen af udgravningen og valg af metodik var i høj grad betinget af de økonomiske ressourcer, som var til rådighed. Det betød hårde prioriteringer, som havde udgangspunkt dels i den viden om kystbundne pladser, der var opbygget siden slutningen af 1980'erne, dels i søgegrøfterne fra sommeren 1997 og prøvesoldningen af muldhorisonten i efteråret 1998.

Fig. 14. Det samlede areal, der blev udgravet mellem 1997 og 2009 er markeret. Baggrundskort: Geodatastyrelsen.

Prøvegravningens 11 søgegrøfter og et mindre felt havde antydnet, at husene var koncentreret i den østlige del af arealet, og at der kunne være flere treskibede huse på det højest liggende terræn.

I samme ombæring fandtes det 10-15 cm tykke kulturlag, der allerede var påvist i 1965, og som forseglede grubehuse og stolpehuller. Tilfældigt udvalgte 2x2 m store partier af kulturlaget blev soldet i søgegrøfterne i 1997, og efterfølgende soldedes 17 prøvehuller à 1 m² fra overfladen til undergrundsniveau i 1998.

Erfaringer fra tidligere udgravninger af anløbspladser havde vist, at det var vigtigt at afrømme så store arealer som muligt for at få et overblik over pladsens udstrækning og struktur. Da de talrige anlægsspor, der prægede pladsen, ikke kunne erkendes i kulturlaget, men kun under dette, blev det besluttet at nedprioritere laget. Strategien for de følgende års udgravninger blev derfor at frilægge så store felter, som det var muligt at håndtere indenfor den økonomiske ramme. Ved de senere muldaføringer blev den samlede muldhorisont maskinelt aførmet i omtrent 10-15 cm tykke lag, der undervejs afsøgte med metaldetektor.

Af brakmarkens areal på 3,2 ha. blev sammenlagt aførmet og undersøgt 2,49 ha. (Fig. 14.)

3.b. Detektorafsøgning, prøvegravning og udgravning

3.b.1. Detektorafsøgning 1996-2009

Som beskrevet i indledningen var det fra begyndelsen af 1990'erne et stort ønske at få afsøgt markerne grundigt med metaldetektor. I 1996 lykkedes det at få tilladelse til en enkelt dags indsats, der blev fulgt op med detektorafsøgning ved prøvegravningen året efter. Imidlertid var det ikke muligt at få lov til systematiske, tilbagevendende afsøgninger, hverken af brakmarken eller de omliggende arealer. Bortset fra et enkelt stykke er detektorfundene, som behandles i denne bog, udelukkende opsamlet i forbindelse med museets udgravninger.⁴

I 1996 og 1997 fremkom relativt mange oldsager øst for den nord-syd-gående markvej, mens der vest herfor var få, spredte genstande. Jo længere mod vest, jo færre fund. Det fundbillede var i overensstemmelse med mængden af anlægsspor i søgegrøfterne og fordelingen af varmesprængte sten i markoverfladen, der var særdeles hyppige mod øst men færre mod vest, hvor de ebbede ud ca. 20 m vest for plantagen. Derfor koncentreredes detektorindsatsen i de første år på arealet øst for markvejen. Senere blev også det strandnære areal gennemgået minutiøst, og udgravningerne i 2000 og 2009 viste, at den relative fundfattighed til en vis grad skyldes ringere pløjedybde. Kulturlaget var intakt i den østlige ende af området, og både heri og i grubehusene

Fig. 15. Fordelingen af alle detektorfund fundet mellem 1996 og 2009. Baggrundskort: Geodatastyrelsen.

fandt bronzesmykker og sølvmonter. (Fig. 15.) I et forsøg på at afgrænse pladsens største udstrækning blev der i mindre grad afsøgt arealer udenfor brakmarken. I plantagen mod nord var få signaler, og relevante oldsager fremkom udelukkende indenfor de nærmeste meter i forhold til udgravningsfeltets nordgrænser. På den åbne mark mod vest og nordvest var det kun i begrænset omfang, der blev gået med detektor, da lodsejeren ønskede at beholde muligheden for at gøre fund for sig selv.⁵ Fordelingen af de oldsager fra yngre jernalder, der trods dette blev fundet på marken, viser, at pladsens aktivitetsområde har været mindst 6 ha., altså betydeligt større end brakmarken. De manglende fund i plantagen kan på den baggrund undre, men da jordbunden mellem træerne var sterilt undergrundssand, er det næppe forkert at antage, at plantningen på den tidligere pløjemark er foregået ved at vende den sterile undergrund op og muldlaget mere end en halv meter ned under overfladen for at undgå ukrudt. Dermed ligger eventuelle metalgenstande mv. begravet i en dybde, hvor de ikke kan registreres af almindelige metaldetektorer.

Syd for brakmarken lå et mindre område, hvor der var en del moderne metalaffald i overfladen. Efter enkelte forsøg med detektorafsøgning i 1996 og 1997 blev arealet afskrevet som alt for forurenet til, at det kunne forventes, at der kunne findes oldsager. Sådan gik en del år indtil 2009, hvor en detektorfører atter forsøgte sig i forbindelse med den sidste udgravningssæson, og denne gang med held.⁶

Det er ikke samtlige detektorfund, der er registreret et nøjagtigt fundesteds for. Som udgangspunkt blev fundene afsat på et papirkort i målestok

1:2000, men ved prøvegravningen blev nogle fund kun løseligt angivet i forhold til søgegrøfterne. Også senere er der fund, som er opsamlet, uden at der er angivet et præcist findested. Først i 2009 blev anvendt håndholdte GPS'er af detektorfolkene.

3.b.2. Dokumentation ved udgravningen

Efter muldafrømningen blev fyldskifter ridset ind og håndtegnet på folie i størrelsesforhold 1:50. Anlæggene nummereredes fortløbende med arabertal. I forbindelse med grubehuse fik de til huskonstruktionen hørende stolpehuller almindeligvis samme A-nummer som selve gruben, men desuden forsynet med et bogstav (f.eks. A504a). Hvor det ved udgravning af grubehuse og ovne var hensigtsmæssigt, blev der udarbejdet detailtegninger af flader på folie i størrelsesforhold 1:20.

En meget stor del af fyldskifterne blev snittet. Fremgangsmåden var nødvendig, da mange dyregange og dybtgående rødder gjorde iagttagelser i fladen vanskelige, og mange formodede anlægsspor blev sidenhen sløjft. Omvendt var der tilfælde, hvor noget, der i fladen lignede dyregange, viste sig at være regulære stolpehuller.

Stolpehuller, der indgik i huskonstruktioner, blev snittet, tegnet på folie i størrelsesforhold 1:10 og efterfølgende tømt. Øvrige stolpehuller blev snittet og tegnet, men de blev kun tømt, hvis der var fundet genstande ved snitningen.

Samtlige grubehuse blev snittet, og profilerne tegnet med udgangspunkt i en kotenivelleret niveausnor, hvorefter gruberne blev tømt. Fylden opdeltes rutinemæssigt i kunstige, 10 cm tykke niveauer. Hensigten var at udskille topfyld, der kunne omfatte indblanding af yngre materiale i forbindelse med pløjning eller ved, at kulturlaget er sunket ned i gruben, en situation, som blev dokumenteret flere steder på pladsen. Ydermere har fund fra bundlaget kunnet identificeres ved den efterfølgende bearbejdning. Grubehusenes fyld blev som udgangspunkt tørsoldet gennem en maskestørrelse på 3 og 4 mm, men 2-mm-sold blev også benyttet. Af hensyn til en eventuel forekomst af smedeskæl og lignende produktionsaffald blev solderesterne systematisk gennemgået med magnet. Selvom undergrunden alle steder var let leret sand, var det ikke muligt at tørsolde i perioder med megen regn, hvorfor nogle gruber og grubehuse blev udgravet med ske.

3.b.3. Forundersøgelser

3.b.3.a. Prøvegravning 1997

Der blev udlagt 11 nord-syd-orienterede søgegrøfter med bogstavbetegnelser fra A til N med en relativt jævn fordeling på 20-25 meters mellemrum indenfor det braklagte areal. Mellem de to vestligste søgegrøfter, hvor anlægsmængden var meget lille, var 40 meters mellemrum. (Fig. 16.)

Fig. 16. Søgegrøfter og felt ved prøvegravningen 1997. Baggrundskort: Geodatastyrelsen.

Søgegrøfterne var 1,8 m brede, mens længderne varierede fra 4 m til 143 m. Der blev foretaget udvidelser omkring de fyldskifter, der havde karakter af grubehuse. Desuden afrømmedes et ca. 875 m² stort felt mellem søgegrøft B og C i den sydøstlige del af området, hvor koncentrationen af stolpehuller var størst.

Søgegrøfterne gav det klare indtryk, at der var mange anlæg øst for markvejen, mens mængden var langt mindre i de tre vestlige søgegrøfter. Den vestligste, søgegrøft I, var helt uden anlæg, og det samme var den korte søgegrøft G mod sydvest. Også i brakmarkens nordøstligste del, ved søgegrøft M, var der meget få anlægsspor. Kulturlaget blev observeret flere steder, og der blev soldet felter på 2x2 m for at få et indtryk af fundmængden.

3.b.3.b. Prøvesoldning af pløjelag 1998

Undersøgelsen omfattede soldning af pløjelaget i udvalgte kvadratmeter samt en ekstensiv detektorafsøgning af brakmarken. Formålet var at få fastlagt mængden af oldsager i pløjelaget og genstandsmaterialets spredning indenfor arealet.

Forud for undersøgelsen blev afsat 30 felter på hver 1x1 m jævnt fordelt over området. Derefter var planen at solde pløjelaget fra felterne i 4-mm tørsold. Arbejdet skulle gennemføres af Næstved Museumsforenings arkæologilaug over flere weekender i september-oktober 1998 under ledelse af museets arkæolog. Den første weekend var der syv-otte deltagere pr. dag, mens der den følgende weekend kun mødte to laugsmedlemmer op. Fundmaterialet var da også meget spinkelt, ikke mindst i forhold

til arbejdsindsatsen. Løsningen var at fortsætte undersøgelsen senere på året med deltagelse af arbejdskraft fra Næstved Museum. Undersøgelsen blev imidlertid aldrig færdiggjort pga. travlhed på museet, ligesom arkæologens ansættelse ophørte undervejs.

I alt blev 17 kvadratmeter soldet, primært beliggende på det høje plateau mod øst.

Fundmaterialet omfattede mest af alt fragmenter af keramik, knogler og flint. Der blev dog også fundet et fragment af en lille, mørkerød glasperle samt en blå glasperle. Ved undersøgelsen var en enkelt metaldektektor i brug, og fundene udgjordes af en del forrustede jernfragmenter, heriblandt to knive, samt et lille stykke ombukket bronzebånd.

3.b.4. Udgravninger

3.b.4.a. Udgravning 1999

Planen for udgravningen var at afdække store arealer for at få et overblik over mængden af hustomter, der allerede ved prøvegravningen pegede på, at treskibede huse kunne være almindeligt forekommende. (Fig. 17.) Der blev afgrømet ca. 7.600 m² fordelt på seks felter på området øst for markvejen. Der blev bl.a. udgravet 32 grubehuse og fire treskibede bygninger fra yngre jernalder.

Felt 1 blev lagt centralt i området med udgangspunkt i det lille felt fra 1997, der lå på markens højtliggende, sydøstlige del. Her var påvist et

Fig. 17. Felternes fordeling fra 1999 til 2009. Baggrundskort: Geodatastyrelsen.

lille treskibet hus, et grubehus og adskillige stolpehuller, der antydede, at der kunne ligge yderligere stolpebyggede huse.

Derefter åbnedes felt 2 i nord-sydlig retning omtrent vinkelret på østenden af felt 1.

Felt 3 havde sit udgangspunkt ved nordenden af felt 2 og strakte sig vestpå, parallelt med markens nordskel.

Felt 4 var et appendiks til felt 2, mens felt 5 dækkede et mindre areal mellem søgegrøfterne F og G nær markvejen.

Felt 6 skulle frilægge det resterende område mellem felterne 1, 2, 4 og 5.

Udover de nævnte felter gennemførtes to sonderende muldafrømnin-ger sydligst på marken langs læbæltet, hvor Nationalmuseets udgravning foregik i 1965. Der var tale om to små felter ca. 7x9 m og 8x9 m, der imidlertid var uden anlægspor. Til gengæld kunne man se sporene efter Nationalmuseets søgegrøft.

3.b.4.b. Udgravning 2000

Felt 7 på knap 2.000 m² var det første felt vest for markvejen og skulle belyse forholdene på terrænhældet mod stranden. Der var en klar koncentration af huse og anlæg i feltets østlige og højest beliggende halvdel, hvor der ligeledes var et kulturlagsområde.

I alt undersøgte 16 grubehuse og tre mindre, treskibede bygninger samt 68 m² af et 5-13 cm tykt kulturlag, der i overvejende grad var knyttet til den højtliggende, østlige del af feltet. Her bestod undergrunden gennemgående af tørt, løst og lyst gult sand, mens der vest for søgegrøft

Fig. 18. Det samlede udgravede område med alle anlæg. Ækvidistance: 0,5 m.

H tydeligvis var fugtigere, og sandet var mere kompakt og let gruset og med mange jernudfældninger. Der er formentlig tale om udtrængning af fugt fra grundvandet, der presses mod overfladen ved bakkefoden.

3.b.4.c. Udgravning 2001

Felt 8, 9, 10 og 11 skulle afdække de tilbageværende arealer mellem felterne fra 1999. Sammenlagt blev 6.800 m² undersøgt.

Felt 8 var det felt, hvor der var flest anlægsspor, idet 29 af de i alt 37 grubehuse og seks af de syv treskibede huse i årets udgravning fandtes her.

I felt 10 fandtes et treskibet hus og to grubehuse, men ellers var der kun spredte stolpehuller, som ikke kunne sættes sammen til konstruktioner.

I felt 9 og 11 var anlægssporene ligeledes forholdsvis spredte, og især i felt 11 var grubehusene den dominerende anlægstype.

3.b.4.d. Udgravning 2009

Felt 12 og 13, der sammenlagt var godt 7.200 m², skulle dække det resterende område på vestsiden af markvejen, som ikke blev udgravet i 2000. Den sydvestlige del af felt 12 skulle ikke mindst afsøge mulighederne for rødningsbrønde nær strandkilden og fjordbredden. I dette område trak grundvandet ud af bakkehældet, og antallet af anlæg var yderst beskedent. Mængden af anlæg var i det hele taget aftagende, jo længere mod vest man kom. (Fig. 18.)

3.c. Analysernes grundlag

Bogen er bygget op, så huskonstruktioner, andre anlæg og genstandsmaterialet præsenteres som det grundlag, hypoteser og konklusioner er bygget på. I præsentationen sammenlignes fundmaterialet løbende med hustomter og oldsager fra en række samtidige lokaliteter af forskellig karakter fra det nuværende Danmark, Skåne og det nordlige Tyskland.

Ikke mindst når det kommer til oldsagerne, kan udsagnsværdien for komparative studier være reduceret, fordi udgravnings- og registreringsmetoder kan være vidt forskellige. Er der tale om tykke, byliggende kulturlag eller pløjemarken med anlægsspor, der først er synlige i undergrundens overflade? Er der vand- eller tørsoldet gennem 4-mm netmasker, eller er der overhovedet soldet? Er der gået med metaldektektor? Er fundene registreret enkeltvist, så antal fundnumre afspejler den reelle mængde, eller dækker ét fundnummer over f.eks. dusinvis af lerkarskår?

En anden form for skævvridning af de komparative studier ligger i det forhold, at detaljerede fremlæggelser af fundmateriale oftest er sket i sammenhæng med særlige arkæologiske lokaliteter som handelspladser, stormandsgårde eller borganlæg. For mindre spektakulære lokaliteter – hvis de overhovedet publiceres – er fokus ofte på hustomternes udseende

og en generelt beskrivende præsentation af genstandsmaterialet med et meget begrænset antal illustrationer heraf.

For i nærværende sammenhæng at opnå et så bredt sammenligningsgrundlag som muligt er der i flere af analyserne inddraget et antal sjællandske lokaliteter, der spænder fra ordinære agrare bebyggelser over specialiserede anløbspladser og produktionspladser til stormandsgårde. De er fundet indenfor et område med en relativt ensartet topografi og jordbund, så den agrarøkonomiske baggrund har været ensartet. Desuden er en stor del af pladserne blevet udgravet med samme metode, og fundbearbejdningen er sket efter nogenlunde samme retningslinjer, som er anvendt på Vester Egesborg. Denne ensartethed i tilvejebringelsen af fundmaterialet giver et rimeligt grundlag for sammenstillinger af fund fra forskellige pladser, både genstand kontra genstand og på baggrund af forholdstal. Også grubehusbebyggelser sammenlignes ved hjælp af procenttal, da der i de konkrete tilfælde er tale om basale måleenheder. Men lad det være understreget med det samme: Der er ikke tale om noget, der ligner statistik. Dertil er antallet af huse og specifikke oldsager for begrænset. Der er udelukkende tale om at pege på tendenser i materialet.

3.d. Den kronologiske ramme og dens underinddeling

Den kronologiske ramme for behandlingen af Vester Egesborgs fundmateriale svarer til germansk jernalder og vikingetid. De to perioder dækker et tidsrum med en samfundsudvikling, der ledte frem mod det samlede, kristne kongerige Danmark, som konsoliderede sig ved overgangen til middelalderen.

Fastlæggelsen af kronologien i germansk jernalder beror i overvejende grad på ændringer i fibeltyperne, men også glasperler, sværd og ikke mindst de karakteristiske, sydsandinaviske dyrestile har traditionelt spillet en rolle for periodens inddeling i kortere faser.⁷ Periodernes grænser er til stadig diskussion, og argumenter for ændringer – eller opretholdelse af status quo – kan udspringe af analyser af vidt forskelligt arkæologisk materiale fra større eller mindre geografiske områder. Imidlertid er en kronologisk udvikling, baseret på en bestemt genstandstype, ikke nødvendigvis synlig i alle aspekter af den materielle kultur, ligesom regionale studier ikke altid kan siges at være gældende på et overregionalt eller internationalt niveau.

Den relative kronologi, baseret på oldsagstyper og dekoration, har ligget fast gennem en længere årrække, selvom der kan herske forskellige opfattelser af de tidsmæssige overlap, der f.eks. findes indenfor ornamentstilene fra 8. årh. til 11. årh.⁸ De absolutte dateringer af overgangene mellem faserne er i vid udstrækning knyttet an til fundforhold i England,

Irland, Tyskland og Frankrig, selvom skandinaviske årringsdateringer i et vist mål er begyndt at bidrage med faste holdepunkter.⁹

Vester Egesborgmaterialet kan ikke i sig selv danne baggrund for en revision af kronologien for germansk jernalder og vikingetid, så fastlæggelsen af pladsens indre udvikling hviler på nedenstående forhold.

Ældre germansk jernalder: 375/400-530/550 e.Kr. En almindeligt forekommende ledetype er den korsformede fibel. Karakteristisk er desuden de sjældnere relieffibler med profilsete dyrehoveder og introduktion af dyreornamentik.¹⁰ Det er i ældre germansk jernalder, at de første utvetydige tegn på, at asakulten er blevet introduceret, viser sig i guldbrakteaternes billedverden.¹¹

Yngre germansk jernalder: 530/550-ca. 700 e.Kr. Karakteristisk for yngre germanertid er bl.a. små ligearmede fibler, næbfibler, fuglefibler, små rygknåpfibler, flade skiveformede fibler, rektangulære og ovale pladefibler, ofte med dekoration i dyrestilene B og C.¹² Disse fibeltyper var næsten alle ophørt med at blive fremstillet senest med udgangen af 7. årh. Fra 8. årh. kom nye typer til og markerede en ny opfattelse af form og stil. Skellet svarer til overgangen mellem fase 1D2 og 2A på Bornholm.¹³

Vikingetid: 700-1100: Vikingetiden er traditionelt knyttet til de historisk overleverede overfald, der blev store dele af Europa til del fra slutningen af 700-tallet, og som – med vekslende intensitet – fortsatte godt og vel et par århundreder frem. Den populære dateringsramme mellem ca. 800 og ca. 1050 er i det store hele blevet fulgt af arkæologien, hvor ikke mindst de to ikoniske fibeltyper, den ovale, skålformede fibel og den trefligede fibel, er eksponenter for vikingetiden. Mindre fremtrædende – men lige så karakteristisk – er den ligearmede fibel. Bortset fra den trefligede fibel anses de nævnte fibeltyper for at være fremstillet allerede før år 800, men det er mere usikkert, hvor langt tilbage i 700-tallet de har eksisteret.¹⁴ Den skålformede fibel af Berdal-type er af nogle arkæologer blevet fremhævet som markør for vikingetidens begyndelse, og i Posthusgravningen i Ribe fandtes den i lag fra mellem 790 og 800 e.Kr.¹⁵ Skålformede fibler kendes dog også med andre dekorative elementer i hvert fald fra midten af 700-tallet, men formentlig blev den udviklet allerede i første halvdel af århundredet.¹⁶ Her har de følgeskab af de små skålformede fibler med et eller to stiliserede dyr.¹⁷ Også de ligearmede fibler blev fremstillet fra slutningen af 8. årh.¹⁸

Bortset fra den ripensiske datering af den skålformede fibel af Berdal-type er det ofte fremførte "slutningen af 8. årh.", som tidspunktet for vikingetidens begyndelse, en elastisk tidsangivelse, og det er ikke ukendt, at arkæologer mere eller mindre udtalt anfører midten af 8. årh. som tidspunktet for overgangen mellem yngre germansk jernalder og vikingetid.¹⁹ I 1980 skrev Klavs Randsborg, at vikingetiden – med udgangspunkt i den generelle samfundsudvikling – tog sin begyndelse i 8. årh.²⁰ På samme linje var Bjørn Myhre i en artikel fra 1993, *The Beginning of the*

Viking Age, hvor han diskuterede forskellige aspekter af 8.-9. århundredes arkæologiske og historiske kilder, og han konkluderede, at afhængigt af kildegrundlag vil man kunne pege på flere forskellige steder i det 8. årh. som tidspunktet for vikingetidens begyndelse.²¹ Nogle år senere anførte Björn Ambrosiani og Helen Clarke, at vikingetidens begyndelse skal søges før 760-770 e.Kr. på baggrund af strandforskydningskurvernes forhold til Birkas ældste bryggekonstruktion og hertil knyttede oldsager.²²

Inddragelse af andet og mere end vesteuropæiske kilder, smykkeformer og ornamentik tyder da også på, at et nybrud tog form allerede i første del af 8. årh.²³ Ribes etablering som *emporium* ved århundredets begyndelse, etableringen af Kanhavekanalen i 726 og udbygningen af Danevirke i 730-740'erne er eksempler herpå.²⁴ I 700-tallet blev de specialiserede anløbspladser flere og større,²⁵ og de store haller med uvendige, skrå støttesolper kan ligeledes føres tilbage til dette tidsrum.²⁶ Teknologiske nybrud var f.eks. smedning af stålægge på sværd og knive, der skete en specialisering og standardisering af tekstilhåndværket, og sejlet på det klinkbyggede skib blev efter alt at dømme introduceret.²⁷ I det bornholmske gravmateriale spores en ændring i udstyret for begge køn. Ændringen afspejler en konsolidering af magtstrukturen fra slutningen af 7. årh., en udvikling, der forstærkes det følgende århundrede.²⁸ 8. årh. rummer således adskillige elementer, der i højere grad peger fremad end tilbage i forhold til samfundsudviklingen, og i denne bog henregnes dette århundrede til vikingetiden.

Tidspunktet for vikingetidens ophør er i virkeligheden lige så uafklaret som spørgsmålet om dens begyndelse. Periodens afslutning angives typisk til midten af 11. årh., da togterne mod England og udtalte danske og norske arvekrav på den engelske trone ophørte. Et blik på det arkæologiske materiale fra Norden, som bør være sagens kerne, viser et skifte i traditioner vedr. gravskik og smykkeudstyr fra anden halvdel af 10. årh., som ofte kædes sammen med Harald Blåtands proklamerede religionsskifte. Dog fortsætter vikingetidens sene dyrestile gennem 11. årh. og – for Urnes-stilens vedkommende – frem til første del af 12. årh. Fra 990'erne, og i de første årtier af 1000-årene, etableredes nye, kongelige magtcentre i form af de gennem middelalderen så vigtige domkirkebyer Lund, Roskilde, Odense og Viborg.²⁹ I løbet af 11. årh. kan der iagttages en ændring i huskonstruktionerne, hvor krumvægshuse uden indre tagbærende stolper dukker op,³⁰ og de uvendige støttesolper forsvinder. Det samme gør de specialiserede anløbspladser langs kysterne.³¹ Ændrede økonomiske forhold kan aflæses i den kongelige udmøntning, der fik tiltagende betydning fra Knud den Stores regeringstid (1018-1035), og med Svend Estridsens indsats (1047-1074) blev dansk mønt dominerende efter 1060.³² Under sidstnævnte konge blev stifterne dannet, og med etableringen af et ærkebispesæde i Lund i 1104 var tiden en anden.

En afslutning af vikingetiden kan for så vidt godt henføres til udgangen af 900-tallet, som Klavs Randsborg har foreslået, men det er klart, at den udvikling, som kan iagttages gennem 8.-10. årh., først afsluttes med udgangen af 1000-årene.